

Friedrich István és Fényes László kihallgatása.

— A Tisza-bünpör főtárgyalásának második napja. —

Fokozott érdeklődés nyilvánult a mai, második napi tárgyalás iránt. Az esküdtzéki terem zsúfolásig megtelt, részben új közönséggel. Csak a notabilitások voltak a tegnapiak. Ma eljött Szász Károly volt házelnök és Geszti Andor curiai bíró is a tárgyalás meghallgatására. Miután a forrpon a Friedrich István személye körül állapodott meg, elképzelhető, hogy az érdek-

Friedrich kihallgatása.
(Pólya Iván rajza.)

lődés is ma emelkedett a superlatívuszra. Friedrich István igekezett is kitenni magát. Mindvégig a snajdigságra törekedett, világosan, jól hangsúlyozva beszélt a saját eredeti modorában, a „telepatikus” és a „mentalitás” kifejezésekkel kissé túlszínese festve mondanivalóját. Déli egy óra tájban következett a sor Fényes Lászlóra, aki nagy pátiosszal, félig síró hangon kezdte meg védekezését és hosszú beszéde közben hódolattal emlékezett meg Tisza István nagy egyéniségéről és hazafiságáról. Kihallgatását holnap folytatják és utána Gärtner Marcellt hallgatják ki.

Gadó István elnök 9 óra 15 perczkor megnyitotta a tárgyalást és bejelentette, hogy Almágyi Denise grófnő képviselőtében Almágyi László dr. ügyvéd lesz jelen a főtárgyaláson. Következik Friedrich kihallgatása.

(Friedrich István drótidéjei.)

Az elnök: Ön megértette a vádat. Bünsnek érzi-e magát?

Friedrich (hangosan): Nem. Ha ez a vád megállana, akkor én volnék a legbecstelenebb gazember, a ki a földön él, mert ilyen bünnel terheltlen merészelttem a keresztény irányzat élére állani és beszennyeztem volna a miniszterelnöki széket. A vádirat szerint forradalmár voltam. Hát semmit sem fogok tagadni, mert még csak szépen nem kell semmit. Igen, én feljártam a Károlyi-pártkörbe, később Hüttner jóvoltából börtönbe kerültem, azután később olyan működést fejttem ki, hogy nekem köszönhető, hogy ez a tárgyalás ma itt megtartható. A régi, a nép választói jogával nem tördő emberek és a zsidóság egy része nem bírta elviselni, hogy egy gépgyáros, egy niemand miniszterelnök lehessen. De az én idegim drótból vannak. Én nem is védem magamat, az ügyész dolga a vád bizonyítása. Én csak balkezettel védekezem, mert most még nem mondhatok el mindent. De bízom Istenben, hogy az aljas hajszja mozgatóit majd felelősségre vonhatom.

Az én forradalmam az volt, hogy a nagy áldozattal kiadott lapomban erősebb cikkek jelentek meg. Nem védekeztem azzal, hogy a cikkek nem én írtam. De hivatkozom arra, hogy akkoriban előzetes cenzúra volt. Ha az ügyesség nem talált azokban kivételt, én sem kifogásolhattam azokat. Azért voltam forradalmár, mert a Károlyi-párt balkonjáról néhány beszédet tartottam. E beszédekben csak azt mondtam, hogy az ország recseg-ropop, kötelességünk Károlyiék mellé állni, hogy a nemzeti tanácsal Magyarország függetlenségét kivívjuk, nem értem, Wekerléék miért tátkáznak még mindig. Ez volt az én lázításom. Egy másik beszédembe belekiáltották: Önök csak folyton beszélnek. Erre feleltem azt, hogy József királyi herceggel együtt kell menteni, a mi még menthető. És sürgettem, hogy a küldöttség induljon a Lánchidon Budára. Hogy aztán a lánchídi csata hogyan történt, az egy későbbi dolog. De már most csodálatomat fejezhetem ki a felett, hogy ellenem itt három tanu szerepel, a kik kommunisták voltak, a kik engem a Lenin-fűk kezére juttattak, egyet lopás miatt dobtam ki. Ezek bizonyítják azt, hogy én Tiszát meg akartam ölteni.

(A 11-es katonatanács.)

Az elnök: Magáról a vádról tessék beszélni.
— A vádról nincs mit mondanom. Nem tudok a büntettről semmit. Ezzel az én védekezésem be is volna fejezhető. Majd a bécsi sinpárra került terhelő tanak mentalitását a védőm világítja meg. A mit mondtam, a mit tettem, azért vállalom a teljes felelősséget.
— Hogy a 11-es katonatanács hogyan születt

meg, erről, mint volt honvédelmi államtitkár, adhatok felvilágosítást. Egy pár diák lefenyképezette magát és mert tizenegyen voltak, elnevezték magukat 11-es katonatanácsnak. Ez tehát nem létezett. Mikor Károlyi Pogányt kinevezte a katonatanács elnökévé, Pogány mondta, hogy ezt a 11 csirkefogót le kell tartóztatni. Ez a 11-es katonatanács tehát komolytalan dolog volt.

Az elnök: Hogyan lett önből október 31-ikén hadügyi államtitkár?

— Kérem, tessék a mai kinevezéseket nézni. Meg lehet ma minden kinevezésnél a szakcsenit állapítani. (Nagy derűtlenség.) Uram Isten, Károlyival jó barátságban voltam, tudta, hogy érdeklődöm a katonai ügyek iránt, tehát kinevezett. (Derűtlenség.)

(A nemzeti tanács.)

— Sokan kifogásolják, hogy én letagadom a nemzeti tanácssal való összeköttetésem. Ez nem áll. Én nem voltam a nemzeti tanács tagja. Egyszerűen azért, mert nem vettek oda be. Heltai úgy lehetett városparancsnok, hogy senki sem mert neki ellen-szegülni. Hihetetlen az a gyávaság, a hogy az intelligenciá viselkedett. Láttam, hogy itt már minden veszte van. Károlyi meglátogatta József kir. herceget és ünnepélyesen kijelentette, hogy ha leteszi a nemzeti tanácsnak a fogadalmát, az egész hatalom az ő kezébe kerül. Így tehát a kir. herceg meghozhatta az áldozatot. Ezért halálból gunyolódtak és a válasz az lett rá, hogy Pogányt neveztek ki katonai kormánybiztosnak. Nagy rimánkodásra vállaltam én később a miniszterelnökséget. József kir. herceg a bizonyágom erre, mert más nem vállalkozott reá. Én a nemzeti tanácsnak hűségi esküt nem tettem, mint a hódolóan felvonult főpapok és mágnások.

(Hülye vagy gazember.)

— Hogy én Károlyi Mihály jó barátja voltam, ez igaz. Előkelő kaszinók tagja volt ő, nem lehetett korrektségét kétségbe vonni. Csakhamar láttam, hogy ez az ember vagy hülye, vagy gazember. Bevallom őszintén, hogy csalódtam Károlyiban.

— Hogy cionista is voltam? Zsidó katonák jöttek hozzám kiténtetésekkel dekorálva Strausz tanár vezetésével és karhatalomnak ajánlkoztak. Meghallgattam őket szívélyesen és az illetékes osztályvezetőhöz utasítottam őket. Ebből állott az én cionista vezérségem.

(A nyomozás akadályozói.)

— Arról is sokat beszéltek, hogy mi kormányon voltunk és semmit sem tettünk hogy a Tisza-gyilkosság ügyében nyomozás történjék. Igen, mert már akkor Pogány dirigált. Hiába csináltunk volna akármit, Pogány kinyitotta volna a börtön ajtaját. Mikor miniszterelnök lettem, nyomban megindult a vizsgálat, nagy díjakat fiztünk ki a nyomravezetőknak.

— Hogy szabadkőműves is voltam? Igaz. Az volt Széchenyi is. A legkiválóbb férfiak tartoztak közéjük. Igenis én voltam. De a mikor láttam, hogy a szabadkőművesség a Jászi-Kunfi kezébe csuszik, nyíltan ki keltem e miatt a szabadkőművesi páholyban és ott megjósoltam, hogy így a proletárdiktatura felé evezünk. Ez volt az én utolsó szabadkőművesi működésem.

(Október 31.)

Elmondja azután pontosan, hol töltötte október 31-ét, mint mentették meg Lukachichot, majd az elnök ama kérdésére, hogy igaz-e, hogy október 27-én este a pártkörben listát készítettek a kivégzésre ítélt államfőről?

— Nem igaz. Az sem igaz, hogy én a tetteket váró szavakat mondtam, ez csak a korábbi politikai beszédeimből vett idézet. Az sem igaz, hogy Sztanykovszkynak azt mondtam, hogy Tiszát, mint az ország legnagyobb ellenségét el kell tenni láb alól. Hogy én Horvát-Sanóvićnak a pécsi utazásához ajánlólevelet adtam, ennek az a története, hogy ő nékem besugott a nagy gazember Heltai Viktor viselkedéséről és azt mondta, hogy nagybeteg anyjához akar Pécsre utazni. Hogy könnyebben kijusson, azt írtam az ajánlólevélbe, hogy forradalom alatt jó szolgálatot tett. Ez nem jelent semmit, de az utazáshoz jó ajánlat volt. Ez az ember aztán nem is utazott Pécsre. Ez engem ebbe az ügyembe úgyes beugrasztott, hogy valami irás legyen tőlem a kezében, hogy aztán a bécsi mentalitású egyének azt kihaznárlhassák ellenem.

Az elnök: Ön azt mondta, hogy Franciaországban észlelte, hogy Károlyinak ott nincs befolyása, hát akkor a forradalomban miért csatlakozott hozzá oly vehemenciával?

— Mert róla való véleményemet később revidálnom kellett.

Az elnök kérdésére később elmondja, hogy Kéri Pált csak futólagosan ismerte. Fényes László a kormánybiztos-sághoz nem értett, elsodorták őt az események. Néhány ízben járt nála és panaszkodott neki Heltaira és kompániájára. Később plakátokat szórt ellene.

Féltári szünet után következett Fényes László kihallgatása.

(„Nem vagyok gyilkos.”)

Az elnök: Bünsnek érzi-e magát?
Fényes. Nem. Kijelentem, hogy nem vagyok gyilkos semmiféle alakban. Ha én tudtam volna a készülő gyilkosságról és azt nem akadályoztam volna meg, közmegbízásban lévő ember lévén, nem bünségem, hanem felbujtó volnék. Ha, mint köztisztviselő, nem lépek fel a gyilkosok ellen, akkor azonosítom magam velük, mint olyan, a ki nem akar vagy nem mer felépni az orgyilkosok ellen. Másfél esztendője vagyok a váddal terhelve a fogságban, az a vádatossá, a ki

engem terhel, talán vizsgálhatta volna az előletem és azt is, hogy belefér-e az ilyen vád az én lelki tembe, a multamba? Ezért ünnepnap nekem ez a nap, a mikor végre bírám elé lépek. Miután a vád nem igazolta, hogy én lázítottam, hogy én gyilkosságot bízattam másokat, az én kötelességem, hogy ismeretsem elveimet és lefolyt életemet. Az atyám Tisza Kálmán szűkebb bihari környezetéhez tartozott, én pedig a falu szegény népével jegyeztem el magamat. Sokat vitakoztam apámmal, a ki barátom is volt. Ő lelkes szabadelvűpárti, én a szabadelvűpárt ellensége voltam. Vagyontalannak vallom magam, de gazdag a lelkem. Én Tisza István politikai ellenfele voltam, de személyét nem gyűlöltem. Soha ellene cikket nem írtam. Hogy megmondtam előre a bekövetkezendőket, az igaz. Fájdalom, nem tudtam eléggé lázítani. Mindig inkább oszítottam. Fajtámat már akkor is szerettem, a mikor ezért még guny volt a jutalom. A magánéletben mindenkivel jó viszonyban voltam. Gavallér ember vagyok a rabbincek között is, senkiről olyant nem fogok mondani, a mi az illetőnek kellemetlen. Teleszky János pénzügyminiszter miniszteri tanácsosi állást kínált nekem. Sándor János, Tisza sógora, mint belügyminiszter több ízben tárgyalt velem. Én tehát Tiszáéknak ellensége ilyképpen nem lehettem. De azzal tisztában voltam, hogy mi még győzelem esetén sem nyerhetünk volna meg a háborút. Csak a Mitteleurópára utalok. A forradalmat a veszített háború, a felesleges vérpocsékolás okozta. Ezt láttam én előre. Az én igazam mindig kiderült, de mindig későn. A német már 1917-ben a csehekkel paktált a mi rovásunkra. Ezt nagyon jól látta Clémenceau. Ha ma képviselő volnék, hasonló veszély

Tisza hívei a hallgatóság közt.
(Pólya Iván rajza.)

esetén ugyanazt mondanám a parlamentben, a mikor mondtam a piavei katasztrófa előtt.

(Hódolat Tisza István emlékének.)

— Én, kérem, Tisza Istvánt a legnagyobb és a legbecsületesebb embernek tartottam. Szidtam is azokat, a kik gáncsolták, mert éreztem, hogy mennyivel nagyobb náluk. Én a háboruban közel voltam az ellenséghez fegyvert a kezembe ott sem vettem. Mert én emberrel lőni nem akartam. Hát én gyilkoltattam volna meg Tisza Istvánt? A gondolat is borzalmas. A Tisza István tiszteletre méltó egyéniségét nagyra becsültem, de a politikáját nem helyeseltam. A háború alatt szerétem volna vele beszélni. De Tisza nem szeretett engem velem beszélni nem akart. Ez tény. De azért sem akaratom, sem erőm nem volt ahhoz, hogy Tiszát gyűlöljem. A történetek dacára is elismerem, hogy a magyar föld népét senki sem szerette annyira, mint Tisza István és én.

(A vádlott-társakról.)

— Kérít egyénileg szerettem, de állandó harcban álltam vele. Ő vele tehát gyilkosságra nem szövetkezhettem. Vagy ő a büns, vagy én. Ketten együtt nem lehetünk. Pogánynyal én állandóan erős küzdelemben voltam. Hát lehet azt elképzelni, hogy ilyen ellenséggel gyilkosságra szövetkezzünk. A folyamat az összeomlás miatt indult meg. Ez időben Károlyival Paradán találkoztam. Figyelmebe ajánlítottam, hogy a galicziai sörredéket a magyar zsidókkal ki kell veretni, mert olyan antiszemitizmus lesz, a minőt még a világ nem látott. Aztán megjósoltam neki a boigár kiugrást. Eszébe sem volt Károlyinak forradalmat csinálni. Aztán figyelmeztettem Károlyt, hogy ne paktáljon a Kunfiakkal. Azt felelte, hogy az egész világgal nem lehet összeveszni. Közben mindenfelől érkeztek a lázadás hírek.

(A vádlott helyreigazit.)

— Ekkor történt az a végzetleges kijelentése Tiszának: A háborút elvesztettük! Ez bomlasztotta föl a frontot. (Tiltakozó mozdulat a tiszték körében.) Mer ha ezt Károlyi mondja, ő utóvégre is ellenzéki vezető, de a hatalmas Tisza, a ki egész lélekkel csüggött a háború sikeres befejezésén! Meg kell jegyezmem, hogy ez is a Tisza István rendithetlen becsületessége mellett bizonyít. Ő őszintén, egész lélekkel óhajította, hogy a háborút, ha már benne vagyunk, diadalni fejezzük be. A mikor látta, hogy az összeomlás bekövetkezett, eldöccsült volt bevallani, hogy a háborút elvesztettük.

Az elnök: Hogyan veheti ön a lelkére azt a felelősséget, hogy azt állítja: hogy a front azért bomlott meg mert Tisza azt mondta, hogy a háborút elvesztettük? Ön tudhatja, hogy már korábban is voltak bomlás-procresszusok és azt is tudhatja, hogy mi több ízben már régebben békeajánlatokat tettünk és arra a ellenség nem reagált. A nemzetiségéhez utasítottal bennünket.

— Bocsanat, lehet, hogy gyors beszéd közben nem preezise fejeztem ki magamat. Tényleg csak azt akartam mondani, hogy Tiszának az a kijelentése, hogy a háborút elvesztettük, ez is hozzájárult a teljes felbomláshoz. A békeajánlatokra vonatkozó megállapítása az elnök urnak szintén egészen úgy történt, a mint azt mondani méltóztatott.

Végül Fényes még azt hangsúlyozta, hogy Károly Mihály önzetlenül vállalta a szerepet, a melyre egyénisége és neveltetése őt nem tette alkalmas és hogy Szurmay is úgy nyilatkozott, hogy nem szívesen látja Károlyt a miniszterelnöki székben, de nála jobb székbe semmi sem lehet. A tárgyalást holnap folytatják.